

ישראל, קטאר וארה"ב: בין דילמות, אילוצים ותקוות

13.03.2024 | זכי שלום written by

ב-5 במרץ 2024 קיימו ביניהן ארצות הברית וקטאר דיאלוג אסטרטגי בושינגטון. בתום הדיאלוג התפרסמה הודעה משותפת מטעם מזכיר המדינה, אנתוני בלינקן, וראש ממשלת קטאר, שיח מוחמד בן עבדול רחמאן אל ת'אני. ההודעה המשותפת מדגישה את הקשרים ההדוקים בין ארצות הברית וקטאר מזה למעלה מ-50 שנה במגוון רחב של תחומים. היא מאזכרת כמובן גם את מאמציה של קטאר בסוגיית העימות ברצועת עזה בעקבות מתקפת ה-7 באוקטובר 2023. [1]

בהודעה שפרסם ראש ממשלת קטאר בתום הדיאלוג הוא הדגיש כי קיימת הסכמה בין ארצות הברית וקטאר לגבי החשיבות שבהבאה להפסקת המלחמה, שחרור כל בני הערובה והעברת סיוע הומניטארי חיוני לתושבי הרצועה. מתוך הכרה שמטרות אלה אינן בנות השגה בשלב זה, ראש ממשלת קטאר מציע להגיע להסכמה על "הפסקת אש ממושכת שתביא להפסקת מרחץ הדמים". [2]

במקביל, ב-5 במרץ 2024 פרסמה מחלקת המדינה נייר עמדה העוסק בקשרים האסטרטגיים בין ארצות הברית וקטאר (The United States-Qatar Strategic Partnership). ארצות הברית וקטאר, קובע המסמך, מקיימות מערכת קשרים הדוקה ביניהן במגוון תחומים [3] מדיניים, ביטחוניים, כלכליים וחברתיים [4] מזה למעלה מחמישים שנה. ארצות הברית תמשיך לפעול בשיתוף פעולה עם קטאר לקידום יעדים אסטרטגיים משותפים, הגברת הביטחון והשגשוג הכלכלי במפרץ והעמקת הקשרים בין שני העמים. [3]

בתחום הכלכלי: ארצות הברית וקטאר מקיימות ביניהן קשרים כלכליים הדוקים. בשנה האחרונה יבאה קטאר מארצות הברית סחורות בשווי למעלה מ-4.6 מיליארד דולר, בעיקר בתחום התחבורה והתקשורת. קטאר מסייעת ליצירת מקורות תעסוקה בארצות הברית. היא השקיעה בכלכלה האמריקנית סכום של למעלה מ-45 מיליארד דולר. חברות אמריקניות ממלאות תפקיד מכריע במשק האנרגיה של קטאר.

בתחום הביטחוני: ארצות הברית מחזיקה בשטחה של קטאר הבסיס האווירי אל-עודייד. זהו הבסיס האווירי הגדול ביותר של ארצות הברית מחוץ לשטחה של ארצות הברית. קטאר משתתפת באורח משמעותי באחזקתו של בסיס זה. בתחומי הבסיס ממוקמות גם יחידות המטה של CENTCOM. יחידות אלה חיוניות מאוד לפעילותם הצבאית של הכוחות האמריקניים ושאר כוחות הקואליציה במזרח התיכון ומעבר לו.

מתוך הכרה בתרומתה של קטאר לביטחון הלאומי של ארצות הברית העניק לה הנשיא ביידן

בינואר 2022 את התואר (שיש גם למדינת ישראל) major non-NATO ally. באחרונה חתמו ארצות הברית וקטאר על שורה של הסכמים אסטרטגיים התורמים להעצמת שיתוף הפעולה האסטרטגי בין שתי המדינות.

קטאר, קובע המסמך, היא הלקוח השלישי בגודלו בעולם של מערכות צבאיות מתוצרת ארצות הברית. שתי המדינות מקיימות ביניהן דיאלוג אסטרטגי שוטף, סביב סוגיות שונות, ובין השאר: מאבק בטרור, הבטחת התעופה האזרחית, הבטחת הגבולות ומאבק בתופעות של הקצנה המשלבת גם פעילות אלימה.

ארצות הברית, קובע הנייר, נעזרת לא אחת בניסיונה העשיר של קטאר בתחום התיווך לצורך קידום האינטרסים הביטחוניים שלה. קטאר הייתה גורם מכריע ואמין במשא ומתן לשחרורם של אזרחים אמריקנים שהוחזקו כבני ערובה וכאסירים במקומות שונים ברחבי העולם. בין השאר תרמה קטאר השנה לשחרורם של אזרחים אמריקנים שהוחזקו בתנאי מעצר באורח לא חוקי באפגניסטן, רואנדה, איראן, ונצואלה ורצועת עזה.

קטאר, מוסיף המסמך, פעלה גם לאיחוד בין ילדים אוקראינים ומשפחותיהם. בכך היא הפגינה את התייצבותה במאבק נגד הפעילות הברוטאלית של רוסיה נגד אזרחים תמימים של אוקראינה. כמו כן ארצות הברית וקטאר משתפות פעולה במאבק נגד סחר בני אדם. קטאר, מסיים המסמך, מארחת בשטחה שש שלוחות של אוניברסיטאות אמריקניות. ארצות הברית וקטאר מקיימות שיתוף פעולה מגוון בתחום קידום החינוך והתרבות.^[4]

לא ברור לנו הרקע לפרסום זה. אנו נוטים להערכה שהוא קשור, בין השאר, לגלי הביקורת הקשים המושמעים בישראל, ובמדינות אחרות, כלפי קטאר וקשריה ההדוקים עם ראשי החמאס מצד שרים, אנשי ציבור ואקדמיה.^[5] ראשי הממשל מודעים היטב לביקורת הקשה בישראל על התבטאותו של ראש המל"ל, צחי הנגבי: "אני שמח לומר שקטאר הופכת לגורם חיוני ולבעלת עניין במתן פתרונות הומניטריים. המאמצים הדיפלומטיים של קטאר הם חיוניים בשלב זה."^[6]

הממשל מודע היטב גם להתבטאותו הביקורתית, אומנם המרומזת, של ראש הממשלה כלפי קטאר בוועידת הנשיאים כי "יש לקרוא לקטאר ללחוץ על חמאס כדי שיותר מהחטופים שלנו ישוחררו". התבטאות זו נענתה בתגובה ביקורתית/עוקצנית של דובר משרד החוץ הקטארי כי מדובר "בניסיון [של ראש הממשלה] להאריך את המלחמה מסיבות הידועות לכולם."^[7]

באורח רשמי, מדובר ב"מסמך ניטראלי" שאינו קשור לישראל דווקא. יחד עם זאת, קשה להשתחרר מן הרושם שהמסמך מיועד בעיקר לעיניהם של מקבלי ההחלטות בישראל. הגילויים הקשים שנתלו למתקפה האכזרית של החמאס על ישראל ב-7 באוקטובר 2023 הפנו בהכרח זרקור עוצמתי כלפי קטאר ☒ המדינה הנחשבת לתומכת העיקרית בחמאס. התיאורים הגראפיים הקשים של מעשי אונס ורצח של ילדים וזקנים ואונס צעירות עוררו ביקורת קשה בקהילייה הבינלאומית, גם בקרב גורמים שבדרך כלל אינם מזדהים עם ישראל. מעורבותה העמוקה של

קטאר בקידום עסקת החטופים מאירה אותה לא אחת באור שלילי בקרב חוגים רחבים במדינת ישראל, אולי גם בקהילייה הבינלאומית.

יש להניח כי בקרב אישים בכירים בהנהגה הקטארית, וגם אצל אישים בכירים בממשל, קיימת מודעות עמוקה לעובדה שסוגיית החטופים נמצאת על סדר היום של החברה וההנהגה בישראל בעצימות גבוהה מאוד. ברור לכול שאופי הטיפול בסוגיה רגישה זו עלול להביא לערעור היציבות הפוליטית בישראל, ואף לחרוץ את גורלם של ראשי ההנהגה בארץ. ראשי הממשל בארצות הברית ובקטאר אינם יכולים לשלול את האפשרות שראש הממשלה, הנמצא במצוקה פוליטית קשה, יבקש להפנות את אש הביקורת גם, ואולי בעיקר, כלפי קטאר.

הידיעות הרבות שהופצו בחודשים האחרונים סביב מאמציה של קטאר להשתלט באמצעים כספיים על אוניברסיטאות יוקרה בארצות הברית פגעו לא מעט בשמה הטוב של קטאר בארצות הברית. [8] מאידך גיסא, הצלחת המאבק בקונגרס ובדעת הקהל להביא להתפטרותן של שתי נשיאות של אוניברסיטאות מובילות בארצות הברית העצימו את דימוי הכוח של הקהילייה היהודית בארצות הברית ותומכיה. ולבסוף, הסקרים שנערכו לאחרונה בארצות הברית והצביעו על תמיכה רחבה מאוד בישראל בדעת הקהל בארצות הברית, כל אלה העצימו, קרוב לוודאי, את החששות הן בממשל האמריקני והן בהנהגת קטאר מפני מאמץ מצד ישראל להשחיר את דמותה של קטאר בדעת הקהל בעולם בכלל, ובארצות הברית בפרט.

המסמך הנזכר לעיל משגר, להערכתנו, מסר גלוי וסמוי לישראל: אל תמתחו מדי את החבל בביקורת שלכם על קטאר. ארצות הברית תקבל אולי בהבנה ביקורת מתונה על קטאר בהתחשב במצוקה הקשה של ממשלת ישראל בעת הנוכחית. יחד עם זאת, היא לא תוכל לקבל מאמץ אינטנסיבי של ישראל להשחיר את דמותה של קטאר בזירה האמריקנית. אם כך תעשה ישראל, היא עלולה להתקל בתגובה אמריקנית קשה.

סיכום והמלצות

המסמך שפרסמה מחלקת המדינה, ונסקר בהרחבה במסגרת נייר זה, נועד להדגיש את חשיבותה של קטאר כבעלת ברית קרובה של ארצות הברית. להערכתנו מטרת המסמך, בין השאר, להדוף גלי ביקורת על קטאר בישראל, ואולי גם במדינות אחרות. זאת, בעיקר על רקע תמיכתה המתמשכת בחמאס, שהובילה למתקפת ה-7 באוקטובר 2023, ומאמציה להטביע את חותמה על המערכת האקדמית בארצות הברית באמצעות עוצמתה הפיננסית.

בשעה ש-134 גברים, נשים וילדים שלה מוחזקים בידי החמאס ברצועת עזה, אף ממשלה בישראל לא תוכל לוותר על שירותיה של קטאר כגורם שיש לו נגישות והשפעה על החמאס. כל זאת בתקווה שתושג בסופו של דבר עסקה שתביא לשחרורם של החטופים. ההנהגה בישראל מודעת היטב לאחריותה המכרעת של קטאר לאירועי הדמים של ה-7 באוקטובר 2023. היא גם מודעת היטב לסיכונים הכרוכים בפעילותה של קטאר בעת הנוכחית, העלולים לפגוע באינטרסים חיוניים

יחד עם זאת, סוגיית החטופים ועיצוב דמותה של רצועת עזה לאחר המלחמה נמצאים עתה בראש סדר העדיפויות של מדינת ישראל, ומאפילים על כל שיקול אחר. עתה נוסף השיקול הכרוך בתמיכתה המאסיבית של ארצות הברית בקטאר והאיום המפורש למדי המופנה, בין השאר, כלפי ישראל שלא לתת יד למאמצים להשחיר את דמותה של קטאר. בשעה שמדינת ישראל נמצאת במסלול התנגשות כמעט יום-יומי עם ממשל הנשיא ביידן, אין לה שום אינטרס בהסלמת העימות על ידי ביקורת חריגה כלפי קטאר.

ביום שתסתיים המלחמה והחטופים ישובו לביתם, תצטרך מדינת ישראל לעשות חשבון נפש נוקב, קודם כול עם עצמה. במסגרת זו היא תהיה חייבת להבהיר לעצמה כיצד ומדוע היא הלכה שבי אחרי מקסמי השווא של מדינה תומכת טרור, כמו קטאר, שלפיהם "מזוודות הדולרים" שהיא תעביר לידי החמאס הן שיביאו את השקט לרצועת עזה. בהמשך נצטרך לבחון האם, ועד כמה, הייתה קטאר בסוד התכנון של מתקפת ה-7 באוקטובר 2023. אם אכן יסתבר שכך הדבר תצטרך מדינת ישראל לגבות מקטאר מחיר כבד בגין מעשיה הנואלים.

* המחבר מבקש להודות לפרופ' קובי מיכאל על הערותיו המלומדות.

THE UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE JOINT STATEMENT ON THE [1]
UNITED STATES-QATAR STRATEGIC DIALOGUE, MARCH 5. 2024

QATAR, MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS, MARCH 5, 2024, Prime Minister [2]
and Minister of Foreign Affairs: Qatar-US Strategic Dialogue Represents
Landmark in Historic Partnership, Prime Minister and Minister of Foreign Affairs:
6th Qatar-US Strategic Dialogue Represents Landmark in Historic Partnership
(mofa.gov.qa)

The U.S.-Qatar Strategic Partnership – United States Department of State, March
[4, 2024] [3]

[4] חודשים ספורים קודם לכן פרסם שגריר ארצות הברית בקטאר, טימי דיוויס, מאמר רצוף דברי שבח והלל לקטאר והנהגתה. השגריר מעלה על נס את הקשרים ההדוקים של ארצו עם קטאר על רקע העובדה ששתי המדינות "חולקות ביניהן ערכים, אינטרסים וחזון משותפים". השגריר אינו מפרט אם ערכי דמוקרטיה, עיתונות חופשית וחופש ביטוי, המהווים אבן פינה בתרבות הפוליטית האמריקנית, הם חלק מאופי החיים בקטאר. השגריר מתמקד, ובצדק, באינטרסים המשותפים בין שתי המדינות וקובע כי "מעולם לא הייתה שותפות אינטרסים, הן במישור הביטראלי והן במישור האזורי, קרובה יותר בין שתי המדינות" (Our interests, bilaterally and regionally, have never aligned more closely).

השגריר יוצא מגדרו כדי לשבח את הנהגת קטאר על מאמצי המודרניזציה שלה הן בתחום התשתיות, הן בתחום הכלכלי והן בתחום הצבאי. הוא מדגיש את פעילותה של קטאר לסייע לארצות הברית במישורים שונים באפגניסטן ומול איראן. השגריר מדגיש את מעמדה הבינלאומי של קטאר המאפשר לה להיות לעזר לארצות הברית בתחומים שונים ומגוונים. בהמשך השגריר מתמקד בקשרים ההולכים ומתפתחים בין שתי המדינות בתחומים של חינוך, תרבות, מחקר ומדע, וכמובן בתחום הכלכלי. לבסוף הוא משבח את נכונותה של קטאר להתייצב בגלוי לצד אוקראינה במאבקה נגד רוסיה. בכך, קובע השגריר, קטאר מפגינה את "מחויבותה ליציבות ושלוש באירופה".

Timmy Davis, United States Embassy In Qatar, United States-Qatar Relation: A Model For Global Partnership.

<https://qa.usembassy.gov/us-qatar-relations-a-model-for-global-partnership>

[5] שר ההסברה, עמיחי שיקלי, קבע כי קטאר היא "מדינת אויב מרושעת. היא חמאס עם מגדלים יפים". אבי בר-אלי, דה מרקר, 17 באוקטובר 2023. ראש הממשלה לשעבר נפתלי בנט: "קטאר היא האויב עצמו. קטאר מממנת, מסייעת ומתחזקת את ארגון הטרור חמאס-דעאש. מטרת ישראל המוצהרת היא השמדת חמאס. מטרת קטאר היא הפוכה בדיוק: הצלת חמאס". אריאל כהנא, "קטאר היא האויב עצמו: בנט במתקפה על הממשלה". ישראל היום, 25 באוקטובר 2023. ד"ר מרדכי קידר: "קטאר היא מדינת אויב, גרועה יותר מאיראן". מרדכי קידר, "קטאר היא אויב גרוע יותר מאיראן, ואנחנו נותנים לה דריסת רגל בישראל", מקור ראשון, 25 בדצמבר 2022. פרופ' קובי מיכאלי: "קטאר היא אויב. לא פחות מזה. היא המממנת הגדולה ביותר של חמאס, היא מארחת על אדמתה את מנהיגי חמאס, היא תומכת בארגוני טרור ג'יהאדיסטים והיא ממקימי אל קאעידה. היא מצליחה להתל בכולם". פרופ' קובי מיכאלי, "קטאר היא אויב", ערוץ 14, 25 בפברואר 2023.

[6] אריאל כהנא, ראש המל"ל בציוץ חריג: "שמח שקטאר גורם חיוני", ישראל היום, 25 באוקטובר 2023.

[7] ליאור בן ארי, קטאר במתקפה על נתניהו: תתמקד במו"מ, במקום לפעול לפי אג'נדה פוליטית צרה, YNET, 19 בפברואר 2024.

<https://www.ynet.co.il/news/article/hyxqptx36>

[8] נועה לזימי, "קטאר המשחק הכפול", מכון משגב, 5 במרץ 2024.